

ПРОСОДИЧНА ДОМІНАНТА ТЕКСТІВ ІСПАНСЬКОЇ КАЗКИ : АКУСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Сучасне мовознавство характеризується підвищеним інтересом до функціональних властивостей мови, і проявляється це у дослідженні мови в текстах як продукті мовленнєвої діяльності. Значна увага приділяється вивченню процесів функціонування просодичних одиниць в озвученому тексті, що є результатом перенесення акценту з фразової просодії на просодію тексту. Такий підхід передбачає виявлення та визначення просодичних характеристик не тільки на рівні окремого слова, словосполучення та фрази, але й співвіднесеність цих одиниць у межах усього тексту з урахуванням його стилістичної особливості, композиційної структури, форми викладення сюжету тощо.

У дослідженні текстів казки вже зроблено досить багато. Видана велика кількість монографій, наукових статей, енциклопедій, присвячених самому широкому колу питань: висвітлення загальних закономірностей та принципів побудови казки (В.Я.Пропп), вивчення історичної системи образів казки (Є.М.Мелетинський), її сюжетів і мотивів (Т.Г.Леонова, Е.В.Померанцева); поетики та особливостей її стилю (Д.С.Лихачов, М.Н.Липовецький, Л.В.Овчинникова), розгляд окремих сторін мовної характеристики казкового тексту (К.П.Єсипович, Н.Л.Мастилко, Т.І.Саєнко). Проте дослідження ролі просодичних засобів у реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу тексту іспанської казки дотепер не було предметом аналізу у лінгвістичних студіях.

Саме тому **актуальність** роботи зумовлюється зверненням сучасних експериментально-фонетичних досліджень до вияву взаємозв'язку між смислом обраного тексту та його просодичною організацією.

Мета дослідження полягає у встановленні інваріантної просодичної моделі іспанської казки шляхом експериментального аналізу просодичних підсистем в їхній взаємодії, що передбачає врахування комунікативно-прагматичної і жанрової специфіки.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких завдань:

- визначити роль та характер взаємодії просодичних засобів в актуалізації тексту іспанської казки;
- встановити інваріантні просодичні моделі звукової організації текстів іспанської казки за даними акустичного аналізу.

Матеріалом дослідження слугують озвучені тексти іспанських казок, відібрані з фольклорних творів іспанської літератури.

Об'єктом дослідження виступає усна реалізація іспанської казки.

Предметом дослідження є закономірності функціонування та взаємодії просодичних параметрів у реалізації смислової динаміки тексту.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше на матеріалі іспанської казки здійснено аналіз взаємозв'язку просодичних засобів у реалізації змісту озвученого тексту і доведено, що просодичні характеристики відбивають комунікативно-прагматичне навантаження структурних частин тексту, його жанрову специфіку і беруть участь у формуванні образної системи мови.

Текст казки — вид оповідального, в основному прозаїчного фольклору (казкова проза), що включає в себе різножанрові твори, у змісті яких відсутня вірогідність. Казковий фольклор протистоїть достовірному фольклорному оповіданню (міф, билина, історична пісня, духовні вірші, легенда, переказ). Це своєрідний жанр літературного оповідання, у якому літературно оброблений текст казки або наслідує фольклорну (літературна казка, написана в народно-поетичному стилі), або створює дидактичний твір, на основі нефольклорних сюжетів. Фольклорна казка історично передує літературній.

Іспанські казки, що виступають об'єктом нашого дослідження, — невеликі за обсягом прозові оповіді усної традиції. Вони є продуктом колективної творчості цілих поколінь, що зберегли оригінальну форму вираження змісту та звучання текстів. Традиційність норм поширюється як на зміст оповіді, так і на форму її звучання. Можливість імпровізації виявляється лише у вільному доборі лексико-семантичних елементів, проте є вторинною щодо традиційності тексту і не торкається домінантних жанрових ознак їхнього звучання.

Експериментально було підтверджено існування безлічі шляхів передачі змісту казки за допомогою просодичних засобів. Результати акустичного дослідження засвідчили надзвичайну складність механізму просодичного вираження смислу висловлювань текстів іспанської казки.. Це здійснюється за рахунок практично необмежених можливостей варіантів взаємодії і взаємозв'язку компонентів просодії, модифікації яких зумовлюються його функціональним, смисловим й експресивно-емоційним навантаженням. Необхідно зауважити, що залежно від ситуації спілкування, потреб комунікації та інтенцій мовця, певні компоненти просодії набувають провідної ролі у вираженні змісту висловлювання.

Так, на підставі результатів електроакустичного аналізу визнано той факт, що просодичною домінантою текстів іспанської казки є ЧОТ, зміни якої відповідають комунікативно-прагматичному навантаженню висловлювання. Експериментально було підтверджено, що в іспанській мові тональні зміни відбуваються в першому і останньому наголошених складах синтагми. Тому відповідно до зміни ЧОТ у синтагмі були виділені переднаголошена, середня частина і тонема. Дані експерименту підтвердили положення про те, що найважливішою частиною синтагми є тонема, оскільки у більшості випадків саме вона встановлює комунікативний тип висловлювання, інформує про його завершеність або незавершеність, виокремлює смислові центри.

Аналіз результатів дослідження підтвердив положення, що іспанська мова має тенденцію до низьких тонів. Особливо низькою є завершальна каденція фрази. Експериментальний матеріал показав, що середній тон іспанської

синтагми або мелодійної одиниці (*unidad melódica*) переважно реалізується в нижньому регістрі, що є визначальною особливістю їхніх мелодійних кривих.

Акустичний аналіз кривих частоти основного тону продемонстрував, що кожен з типів висловлювання має свої специфічні риси просодичного оформлення. Так експериментально було з'ясовано, що важливими особливостями іспанської *розповідної* синтагми є низький рівень звучання переднаголошеної частини щодо рівня мелодійної смуги її середньої частини, а також більш низький рівень висоти тону кожної наступної синтагми в порівнянні з попередньою (показники наведені в Гц).

125 El Rey 270↑ 160detuvo su carroza.103↓ (Micifuz el de las botas)

80Simón 400↑ 230hechó a andar hacia el pueblo tiritando del frío.112↓ (Simón el Tonto)

128Está visto 440↑ 260que hoy 437↑160 tengo mala suerte.100↓ (Simón el Tonto)

Експеримент показав, що для *питальної* і *спонукальної* синтагм мелодійна лінія переднаголошеної частини починається вище, ніж у розповідної синтагми, а лінія середньої частини починається вище звичайного рівня і має низхідний напрям (що певною мірою також вказує на комунікативний тип речення) і закінчується різними мелодійними модуляціями залежно від типу питання або ступеня спонукування. Наприклад,

435↑ ¡Qué paisaje más bonito!290↓ (Micifuz el de las botas)

480↑ ¡A qué no me coges!267↓.(La cigarra y la hormiga)

470↑ ¿Qué haré ahora? 260↓.(La cigarra y la hormiga)

380↑ ¿Son tuyas?478↑ (La ratita presumida)

Потрібно зауважити, що величина висоти тону мелодійної кривої в питанні залежить від ступеня зацікавленості. Наприклад,

215↑ ¿Qué voy a hacer con este gato? 295↑(Micifuz el de las botas)

164↑ ¿Pero dónde está la liebre? 378↑ ↑(La tortuga y la liebre)

Крім зміни частоти основного тону, в останньому наголошеному складі синтагми для опису мелодики істотним є також питання, у якому місці висловлювання розташований мелодійний максимум, тобто найвищий показник частоти основного тону. Так, інструментальний аналіз показав, що при питальній мелодиці і мелодиці незавершеності максимум ЧОТ найчастіше збігається з останнім наголошеним голосним в синтагмі, а при мелодиці завершеності цей максимум завжди ближче до початку висловлювання. Таким чином, можна помітити, що мелодійний максимум може з'являтися в різних місцях синтагми залежно від того, яке слово виділено. Наприклад,

164↑ ¿Pero190 dónde 230 está la 378 liebre?90 ↑↑(La tortuga y la liebre)

270 Yo creo190↑ 140 que vivían →170 donde no viven ahora.206↓ (El preceptor filósofo)

Експериментально підтверджено, що *ступінь виділення* слова чи висловлювання впливає на їхню семантичну вагу, спричиняючи зміну контуру в цілому, та актуалізується під час вираження змісту за допомогою таких

засобів: змін мелодійного компонента, модифікації інтенсивності вимови, наявності внутрішньосинтагмених (із перервою звучання чи заповнених) пауз або уповільнення темпу перед словами, що виділяються, та специфічного тембрального забарвлення голосу. Таким чином, семантична вага слова в наведених висловлюваннях варіює залежно від характеру й ступеня його виділення, що призводить до змін у мелодійному малюнку.

Для синтагм, що мають мелодіку логічної або емпатичної виділеності, типовий малюнок досить схожий на малюнок завершеної синтагми. Однак є і відмінності: така синтагма починається з більш високої частоти основного тону, мелодійний пік у ній також займає більше високе частотне положення, так що ступінь зниження основного тону на наголошеному голосному останнього слова (інтервал падіння тону) опиняється в цьому випадку більш значною, ніж у синтагм з інтонацією завершеності. Наприклад,

El león[↑] ordenó a las hienas [↑]que abandonar[↑] el reino[↑] ₃₆₀ y que no regresaran ₄₇₅ jamás. ₂₈₀ (*El Rey León*)

Слід відзначити, що модель мелодійної кривої напрямку залежить від інтенсивності. Інтенсивність поряд з іншими компонентами не лише інтегрує висловлювання в певну смислову цілісність, але й підсилює динаміку розгортання фабульних елементів кожного конкретного блока казки, за рахунок чого досягається найвищий ступінь емоційного й логічного впливу на слухача. Навіть при однаковій ЧОТ звуку з різною інтенсивністю чуються як більш-менш гучні.

Акустичне дослідження може дати дуже точні відомості про роль інтенсивності у фізичному мовленнєвому процесі. Для аналізу використовують криві інтенсивності, отримані шляхом вимірювання сигналу через рівний проміжок часу. Показники даних кривої інтенсивності допомагають, головним чином, у висуненні певних припущень. Так, наприклад, коли беруть до уваги тільки найбільшу інтенсивність (Л.В.Бондарко, А.Кіліс), то такий підхід виявляється виправданим, бо враження про інтенсивність сигналу у слухача складається саме на основі максимально сильних моментів. Використання середньої інтенсивності малих сегментів (звуку, складу) на рівні початку або кінця бувають також дуже показовими при вимірюванні середнього значення інтенсивності.

Експериментально було підтверджено положення, що інтенсивність має мовну релевантність, наприклад, коли служить для розрізнення синтагм. Вона диференціюється в синтагмі і характеризує такі ознаки: інтенсивність наголошеного складу в першій синтагмі — носій синтагматичного наголосу, інтенсивність найбільш інтенсивного складу в першій синтагмі щодо наголошеного складу — носій логічного наголосу; а також інтенсивність найбільш інтенсивного складу в другій синтагмі й порівняння її з показниками першої синтагми; різниця в інтенсивності між найбільш інтенсивним голосним в першій синтагмі і наголошеним голосним тієї ж синтагми. На зіставленні окремих смуг кривої інтенсивності ґрунтується також визначення контрастності інтенсивності, тобто відмінності між максимальною і мінімальною амплітудами інтенсивності в кожній з розглянутих частин

речення.

Аналіз і висновки експерименту проводилися на підставі таких критеріїв — величини інтенсивності в найбільш інтенсивному складі першої синтагми, величини інтенсивності в наголошеному складі першої синтагми та інтенсивність найбільш інтенсивного голосного другої синтагми.

Показники, отримані під час проведення акустичного аналізу, спрямованого на вивчення динамічних особливостей складових текстів казки, свідчать про таке:

- найбільш часто показники інтенсивності передають інтелектуальне значення висловлювання. Наприклад, комунікативний тип висловлювання або важливість змісту сегмента: в більш важливих сегментах інтенсивність збільшується, у менш важливих — зменшується;

наприклад, (показники наведені у В.О.)

Todos se sentían felices⁵²↑ cuando tres hadas ⁵⁴↑pusieron sus barritas mágicas⁶⁴↑ sobre la cabeza de la princesa.⁴⁹↓ (La Bella Durmiente)

- помічено, що більш інтенсивно вимовляється рематичний блок, у якому повідомляються невідоме, вказується місце, розгортаються важливі події. У тематичному блоці, де доповнюється зміст висловлювання, інтенсивність зменшується;

наприклад,

La granja⁴⁸↑ era de sus padres ⁵⁴↑ que aunque no eran ricos,⁵⁶↑ tenían ⁵⁷↑ algunas vacas.⁴⁶↓ (La lechera)

- вираз якісних характеристик за допомогою інтенсивності спостерігається у висловлюваннях, коли йдеться про щось сильне, гучне, велике.

Приклад,

Como todos sabemos,[↑] el león ⁴⁹↑ es un animal fiero ⁵⁰, ↓noble ⁴⁷ ↑y muy temido.⁴⁶↓ (El Rey León)

Acabo de poco tiempo ⁴⁴ ↑el pequeño cachorro³⁸ ↑ya estaba suficientemente crecido³⁴ ↑para la salida a explorar las tierras del reino.³⁶ ↓ (El Rey León)

Важливу роль у формуванні висловлювання відграє темп. Уповільнення або прискорення темпу завжди сприймається у мовленні як ознака експресивності висловлювання, яскравий виразник характеру розвитку комунікативних подій. Він нерозривно пов'язаний з тривалістю звуків і пауз. Більш швидкий темп припускає зменшення тривалості звуків і пауз, у той час як більш повільний темп пов'язаний із збільшенням цієї тривалості.

Експериментально було підтверджено, що темпоральні особливості передачі смислу висловлювання виражаються за допомогою зміни середньозвукової (або середньоскладової) тривалості, наявності чи відсутності пауз, їхнього типу та тривалості тощо. Так, наростання чи навпаки уповільнення темпу, зменшення або збільшення тривалості пауз відображають динаміку розгортання сюжету казки, що привносить різноманітні відтінки

експресивного забарвлення. Чергування казкарем сповільненого, помірного або прискореного темпу сигналізує про швидку зміну подій та їхню експресивну природу. Таке чергування темпу особливо характерно для кульмінаційної частини, у якій казкар намагається утримати увагу слухача, змалювати за допомогою темпу напругу в розвитку сюжету.

Наприклад, *Abrió los ojos* _{2,8}↑ *y vió muy asustada* _{3,5}↑ *que había encontrado en su habitación* _{2,5}↑ *un gigantón muy feo* _{3,0}↓ (*La aventura de Matildita*) (показники наведені — склад/сек)

Під час вияву специфіки досліджуваних текстів іспанської казки з'ясовано, що їх смислове квантування відбувається за допомогою *пауз*, що несуть додаткове комунікативно-прагматичне навантаження. Так, структурні паузи, що відділяють конституенти один від одного, є довгими за тривалістю; синтаксичні, міжсинтагменні і внутрішньосинтагменні – короткими і малими, втілюючи тенденцію до конденсації і компресії, яка полягає в намаганні адресанта передати більше інформації меншою кількістю слів та за менший проміжок часу, а також тривалі — для виділення важливого, для зосередження уваги. Використання тонального перепаду, тобто безпаузального відмежування синтагм, є поширеним явищем в тексті іспанської казки.

Наприклад,

Ninguno ₂₀ *quiso seguir su mal consejo* ₁₀₀ *y Simón* ₀ *se fue solo.* (*Simón el Tonto*)

Pero un día ₂₁₀ *al abrir la puerta de la cabaña,* ₁₃₀ *Evita* ₀ *se encontró* ₁₆₀ *con que unos lobos habían devorado a su ovejita.* (*Evita y sus ovejitas*) (Приклад наведено з позначками цифрації сигналу у мілісекундах)

Таким чином, можна побачити, що диференціація ступеня прагматичного потенціалу озвученого тексту казки виявляється в особливостях його паузального членування. Взаємодіючи з іншими просодичними компонентами, паузи виконують делімітативну, інтегруючу і експресивно-емоційну функції в тексті.

Експериментальне дослідження було зосереджено на встановленні структурних характеристик просодичного *тембру* при формуванні фоноваріантів художнього стилю казки в іспанській мові, виявленні типологічних і конкретно-мовних рис у його реалізації.

Тембр — це своєрідне забарвлення звуку, що створюється обертонами. Тембр дозволяє відрізнити один звук від іншого, розрізнити звуки різних осіб, чоловіче або жіноче мовлення. Тембр у кожної людини індивідуальний і унікальний. Інтонація мовлення створюється зміною частоти основного тону, а тембр — зміною частоти обертонів, які посилюються резонаторами. Форманта — це обертони, посилені резонаторами, які характеризують цей звук. За допомогою формант ми можемо кількісно відрізнити один звук від іншого.

Так, показники інструментального аналізу підтвердили положення, що фоностилістичний тембр представляє собою комбінаторний звуковий ефект, що виникає в результаті змін у режимі роботи голосових зв'язок і специфіці розподілу енергії в тоні. Різновиди роботи голосових зв'язок, що приводять до дзвінкого, глухого, хриплого, скриплого тощо звучання голосу, акустично виражаються у великій кількості гармонік, їх скорочень, заміні та їх хвилеподібної репрезентації. Було помічено, що у фоноваріантах художнього стилю казки основу звучання складають нормативні голосні, тому фонетичний тембр виступає як супровідний інгредієнт, але при вираженні модальності і звукових портретів фонетичний тембр є ієрархічно більш високим компонентом, ніж просодія. Спектральний аналіз засвідчив, що одиниці сегментного та надсегментного рівнів, серед великої кількості звукотипів та просодичних моделей не завжди однаковою мірою взаємодіють. Із набуттям висловлюванням більшої експресивності ускладнюються зв'язки між артикуляційним й спектральним аспектами звуків. Це ускладнення відбивається в явищі компенсаторної артикуляції, за яким однаковий акустико-артикуляційний ефект досягається при різному положенні органів мовлення, що свідчить про підпорядкованість акустико-артикуляційних ознак звуків комунікативно-прагматичним цілям мовлення.

Таким чином, експериментально було підтверджено, що коректний вибір комбінацій просодичних характеристик як норми побудови озвученого тексту казки і його варіантних реалізацій з урахуванням прагматичної, стилістичної і риторичної стратегії формування його когнітивної моделі сприяє оптимізації звучання природної іспанської мови в озвучених текстах казки.

Результати дослідження сприятимуть **подальшому вивченню** проблем фоностилістики, інтонології та теорії комунікації. **Практичне значення** роботи полягає в можливості використання її основних теоретичних і практичних положень у курсах практичної (розділи „Інтонація мовлення”, „Фоностилістика”) і теоретичної фонетики (розділ „Сегментний і надсегментний рівень мови”), стилістики іспанської мови та під час укладання навчальних посібників і практичних рекомендацій з фонетики.

Література

1. *Александрова О.В.* Проблемы экспрессивного синтаксиса. – М.: Высшая школа, 1984. -211с.
2. *Антипова А.М.* Ритм как естественное свойство речи и как средство художественного воздействия// Просодия текста –М.: Мос. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза, 1982, -С.3-6
3. *Баршак М.А.* Практическая фонетика. М.: Высшая школа, 1989, -223с.
4. *Блохина Л.П.* Просодия как одно из средств формирования связности устных текстов // Просодия текста. М.: Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза, 1982,-С.6-11.
5. *Калита А.А.* Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання (експериментально-фонетичне дослідження англійського емоційного мовлення) Дис... д-ра філол. Київ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2003. — 566 с. наук: 10.02.04 /
6. *Ладыженская Т.А., Михальская А.К., Князьков А.А.* Интонационный стиль языка //Педагогическое речеведение. Словарь-справочник. — М., 1998. -С.71.

7. *Лісічкіна І.О.* Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами) КНЛУ дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук -К., 2005, -217с.
8. *Скробот А.И.* Просодия информационного сообщения (экспериментально-фонетическое исследование на материале испаноязычной прессы) Дис...канд. филол. наук. 10.02.05.-К., 1992. -177с.
9. *Смуциньська І.В.* Художній текст як об'єкт лінгвістичного аналізу // *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*, НАНУ, -К., 2009, -С.94-103. 10.*Цеплитис Л.К.* Анализ речевой интонации. — Рига, Зинатне, 1974, -272 с.

Стаття присвячена дослідженню просодичної організації іспанської казки, зумовленою її комунікативно-прагматичною домінантою, жанровими особливостями і специфікою її реалізації.

Ключові слова: просодична модель, варіантні ознаки, акустичний аналіз, мовленнєва стратегія.

The article focuses on the study of prosodicy organization of spanish fairy-tale, predefined it communicative pragmatic by a dominant, genre features and specific of its realization.

Key words: *prosodic model, varian prosodic features, acoustic anlyses, verbal strategies.*